

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У двадцяти томах

Том 12

СІМЕЙНЕ ПРАВО

Харків
«Право»
2021

УДК 340(477)(031)
В27

Редакційна колегія 12-го тому:

В. І. Борисова (голова),
Л. В. Красицька (заступник голови)
Ю. Є. Ходико (відповідальний секретар)
Н. С. Кузнєцова, О. В. Кохановська, В. А. Ватрас,
В. І. Труба, О. А. Явор

В27   **Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Харків : Право, 2016— .**
ISBN 978-966-937-048-8

Т. 12 : Сімейне право / редкол.: В. І. Борисова (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2021. — 480 с. : іл.

ISBN 978-966-998-187-5

Видання є систематизованим зведенням знань про поняття, категорії, норми сімейного права, основні міжнародні правові акти у сфері сімейного права. Розглядаються теоретичні і практичні проблеми науки та практики застосування сімейного законодавства України.

Розраховано як на науковців, викладачів, студентів закладів вищої освіти, так і на суддів, адвокатів, прокурорів, інших фахівців у галузі права, а також на всіх тих, кого цікавить сімейне право.

УДК 340(477)(031)

ISBN 978-966-998-187-5 (т. 12)
ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2021
© Інститут держави і права імені В. М. Корецького
НАН України, 2021
© Національний юридичний університет імені Яро-
слава Мудрого, 2021
© Видавництво «Право», 2021

во на шлюб), то у цьому випадку особа, яка не досягла шлюбного віку, при поданні заяви про держ. реєстрацію шлюбу пред'являє паспорт або паспортний документ та копію рішення суду про надання права на шлюб. Фіз. особа, яка досягла 16-річного віку, але ще не отримала паспорт (паспортний документ), пред'являє свідоцтво про народження та довідку з місця проживання за умови, якщо від дня досягнення зазначеного віку минуло менше ніж один місяць (див. *Заява про реєстрацію шлюбу*). У такому випадку в графі «Для відміток» актового запису про шлюб зазначаються назва суду, яким постановлене дане рішення, номер та дата його постановлення (п. 16 гл. 2 розд. III Правил держ. реєстрації актів цивільного стану в Україні).

Наречені для підтвердження вільної згоди зареєструвати шлюб відповідають усною заявою та закріплюють висловлену згоду підписами в актовій книзі. Відсутність нареченої або нареченого в момент реєстрації шлюбу є підставою для відмови в держ. реєстрації шлюбу.

Згідно з ч. 2 ст. 34 СК України реєстрація шлюбу через представника не допускається. Тих наречених, які подали заяву про реєстрацію шлюбу через представника відповідно до ч. 3 ст. 28 СК України (див.: *Заява про реєстрацію шлюбу*), посадова особа ОДРАЦСу обов'язково ознайомлює з правами і обов'язками як майбутнього подружжя і батьків та попереджає про відповідальність за приховання перешкод до реєстрації шлюбу безпосередньо перед реєстрацією шлюбу. На відміну від процедури подання заяви про реєстрацію

шлюбу, процедура реєстрації шлюбу не передбачає можливості діяти через представника. Саме під час держ. реєстрації шлюбу відбувається перевірка даних, заявленими нареченими, можливість та бажання зареєструвати шлюб. Оскільки представник не може підтвердити наявності внутрішньої волі наречених та знати мотиви, які спонукають наречених до реєстрації шлюбу, вони повинні особисто бути присутніми в момент реєстрації шлюбу.

Отже, порушення вимог ст. 34 СК України про Р. ш. в п. н. та н. тягне за собою наслідки, передбачені ст. 48 СК України, а саме визнання шлюбу неукладеним.

Лит.: Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: затв. наказом М-ва юстиції України від 18 жовт. 2000 № 52/5 (у ред. наказу М-ва юстиції України від 24 груд. 2010 № 3307/5) // Офіційний вісник України, 2000, № 42, ст. 1803; Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01 лип. 2010 № 2398-VI // Відомості Верховної Ради України, 2010, № 38, ст. 509.

О. А. Явор.

РЕЖИМ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ, Сепарація – особл. порядок прав. регулювання відносин подружжя, які не мають можливості і (або) не бажають проживати спільно, щодо яких є рішення суду про встановлення режиму окремого проживання.

Інститут окремого проживання подружжя був започаткований у 16 ст., коли у 1563 Тридентський собор Римської католицької церкви визнав шлюб нерозірваним за життя подружжя.

Церква дозволяла сепарацію (*separatio a mensa et thoro* – відлучення від стола чи ложа), тобто встановлення окремого проживання без можливості для подружжя укладення нового шлюбу. У сучасній прав. системі України інститут окремого проживання подружжя вперше з'явився у СК України від 10 січ. 2002 шляхом його запозичення з прав. систем Західної Європи. В науці сімейного права сепарація розглядається як: а) альтернатива розлученню (І. В. Жилінкова); б) захід щодо примирення подружжя (В. І. Труба); в) захід, який передує розлученню – крок до розлучення (З. В. Ромовська, Н. А. Аблятіпова); г) засіб збереження шлюбу (Т. Боднар).

Існує певна залежність між Р. о. п. п. та шлюбом. Сепарація має щодо шлюбу акцесорний характер, який виражається в тому, що: а) встановлення Р. о. п. п. можливе тільки, якщо між жінкою та чоловіком зареєстрований шлюб; б) припинення шлюбу (внаслідок смерті або розірвання) автоматично припиняє Р. о. п. п.; в) визнання шлюбу недійсним анулює й Р. о. п. п.

Р. о. п. п. необхідно відрізнити від розірвання шлюбу. Згідно з абз. 1 п. 12 постанови Пленуму ВС України № 11 від 21 груд. 2007 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» інститути окремого проживання та розірвання шлюбу мають самостійний характер. Ці інститути мають як спільні, так і відмінні риси. Їх спільні риси: а) наслідки, які передбачені законом у зв'язку з встановленням Р. о. п. п. або розірванням шлюбу поширюються на

майбутні відносини жінки та чоловіка; б) встановлення Р. о. п. п. та розірвання шлюбу не припиняє прав та обов'язків, які встановлені шлюбним договором, якщо ін. не передбачено останнім або не відповідає сутності відносин; в) встановлення Р. о. п. п. та розірвання шлюбу не впливає на батьківські права та обов'язки жінки та чоловіка; г) не діє презумпція права спільної сумісної власності на майно, яке набуто після розірвання шлюбу або встановлення Р. о. п. п., та презумпція батьківства в разі народження дитини після спливу 10 місяців після розірвання шлюбу або встановлення Р. о. п. п.

Відмінність окремого проживання подружжя та розірвання шлюбу полягає у тому, що: а) розірвання шлюбу є підставою припинення шлюбних відносин, а встановлення режиму окремого проживання подружжя є підставою призупинення шлюбних відносин на певний час; б) розірвання шлюбу можливе в адмін. або суд. порядку, встановлення Р. о. п. п. – тільки у судовому; в) розірвання шлюбу припиняє правовий статус подружжя, встановлення Р. о. п. п. – не припиняє прав та обов'язків подружжя; г) розірвання шлюбу є остаточним (винятком є поновлення шлюбу у разі з'явлення особи, яка була визнана безвісно відсутньою), сепарація має строковий характер – Р. о. п. п. припиняється у разі поновлення сімейних відносин або за рішенням суду.

Відмінність встановлення Р. о. п. п. від окремого проживання у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин (фактичної сепарації): а) встановлення Р. о. п. п. здійснюється тільки за рішенням суду, фактична сепарація

не потребує ніяких формальних дій; б) встановлення Р. о. п. п. призупиняє дію презумпції права спільної сумісної власності на набуте у шлюбі майно та презумпції батьківства чоловіка щодо дитини, народженої дружиною після спливу 10 місяців з моменту встановлення сепарації, фактична сепарація не тягне таких прав. наслідків, крім випадку, коли відповідно до ч. 6 ст. 57 СК України суд може визнати особистою прив. власністю дружини, чоловіка майно, набуте нею, ним за час їхнього окремого проживання у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин. Рішення суду щодо визнання майна особистою приватною власністю дружини, чоловіка має зворотну дію, тобто поширюється на правовідносини, які виникли до набрання ним чинності. Рішення суду про встановлення Р. о. п. п. поширюється тільки на майбутні правовідносини.

Р. о. п. п. встановлюється за наявності такої сукупності підстав:

1) спільна заява подружжя про встановлення Р. о. п. п. або позов одного з подружжя про встановлення Р. о. п. п. Спільна заява подається до суду, якщо подружжя дійшли згоди щодо встановлення Р. о. п. п. Справа щодо встановлення Р. о. п. п. за спільною заявою подружжя розглядається в окремому провадженні. Позов про встановлення Р. о. п. п. подається одним із подружжя, якщо ін. із подружжя не бажає цього, тобто між подружжям існує спір. У цьому випадку справа розглядається у позовному провадженні. Ін. з подружжя має право пред'явити зустрічний позов про розірвання шлюбу. До позовних вимог щодо встановлення Р. о. п. п. по-

зивач має право додати вимоги про вирішення майнового спору (поділ майна); спору щодо визначення місця проживання дитини та участі у забезпеченні умов життя дитини тим з батьків, що проживає окремо, а також умов здійснення ним права на особисте виховання дитини та визначення розміру аліментів;

2) рішення суду про встановлення режиму окремого проживання. Згідно з ч. 1 ст. 119 СК України суд може постановити рішення про встановлення Р. о. п. п. у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно. Вирішуючи справу в порядку ст. 119 СК України, суд повинен встановити фактичні взаємини сторін і переконатися в доцільності сепарації для того, щоб узаконений спосіб окремого проживання не був формальним засобом вирішення спірних майнових питань (абз. 4 п. 12 постанови Пленуму ВС України № 11 від 21 груд. 2007 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя»).

Р. о. п. п. встановлюється з моменту набрання законної сили рішенням суду. Прав. наслідки встановлення Р. о. п. п.: а) майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважається набутим у шлюбі, тобто не буде належить їм на праві спільної сумісної власності. На таке майно поширюється режим роздільної власності, тобто майно належить на праві власності тому з подружжя, хто його набув. На майно, яке було набуто подружжям до встановлення Р. о. п. п., буде поширюватися режим

права спільної сумісної власності, якщо ін. не встановлено шлюбним договором між подружжям або між подружжям не був укладений договір (є рішення суду) про поділ майна. У шлюбному договорі також можна передбачити прав. режим майна, яке було набуто при встановленні Р. о. п. п. (режим права спільної сумісної власності, режим права спільної часткової власності як на все майно, так і на окремі його види); б) дитина, народжена дружиною після спливу 10 місяців, не вважається такою, що походить від її чоловіка. Дитина, яка народжена до спливу 10 місяців після набрання чинності рішенням суду про встановлення Р. о. п. п. походить від подружжя, тобто запис про батьків здійснюється на підставі Свідоцтва про шлюб та документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини відповідно до ч. 1 ст. 122 СК України. Якщо дитина, народжена після спливу 10 місяців після набрання законної сили рішенням суду про встановлення Р. о. п. п., то запис про батька здійснюється або на підставі спільної заяви матері та батька дитини (ст. 125 СК України), або на підставі рішення суду про визнання батьківства (ст. 128 СК України), або за вказівкою матері (ст. 135 СК України).

Прав. наслідки, які настають у зв'язку з встановленням Р. о. п. п., поширюються виключно на майбутні відносини подружжя та не поширюються на відносини, які існували до встановлення сепарації, а також на права та обов'язки, які встановлені шлюбним договором.

Р. о. п. п. за заг. правилом не припиняє прав та обов'язків подружжя, які

встановлені СК України: а) подружжя не набуває права на укладення повторного шлюбу. Встановлення Р. о. п. п. не припиняє шлюб, подружжя вважаються такими, що знаходяться у шлюбі; б) зберігаються особисті немайнові права подружжя, зазначені у гл. 6 СК України (право на материнство (батьківство); право на повагу до індивідуальності; право на фіз. та духовний розвиток; право на зміну прізвища; право на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї; обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю; право на свободу та особисту недоторканність); в) продовжують діяти правила щодо здійснення подружжям права спільної сумісної власності на майно, яке було набуто до встановлення Р. о. п. п. (здійснення права спільної сумісної власності відбувається за взаємної згодою подружжя); г) зберігаються права та обов'язки подружжя по утриманню; д) продовжують діяти правила відносно подружжя у сфері спадкового права (подружжя залишаються спадкоємцями першої черги; зберігається право на укладення заповіту подружжя та спадкового договору).

Підстави припинення Р. о. п. п.: 1) поновлення сімейних відносин. Режим сепарації автоматично припиняє дію з моменту такого поновлення; 2) рішення суду на підставі заяви одного з подружжя. Справа розглядається в окремому провадженні. Р. о. п. п. припиняється у момент набрання чинності рішенням суду про припинення сепарації. Причиною звернення з заявою про припинення Р. о. п. п. найчастіше є поновлення сімейних відносин.